

תוכן העניינים

ז	הקדמה
משנה ותוספתא	
3	דרכו של ר' יהודה הנשיא בסידור המשנה
13	תנאים בדור רבי בשכבה האחרונה של משנתו וסוף סידור המשנה
25	וכולהו אליבא דרבי עקיבא
49	סדר ההלכות במשנה ובתוספתא: האם נמצאים רישומים של "סדר קדום" במקורותינו
63	תוספתא למסכת תמיד: מחקר בבעית היחס בין המשנה והתוספתא
88	לטיב ניב לשון המשנה: ביטויים של חיוב, שיש להם גם משמעות של ניגוד. מלת 'וכן' המחברת הלכה להלכה
102	לטיב ניב לשון המשנה: 'כיצד כמלת הגבלה'
מדרשי הלכה ואגדה	
119	המדרש הקדום והמדרש המאוחר
132	גישות שונות בסידורם של קובצי ההלכה בתוך אסכולת מדרשי דבי רבי עקיבא
138	לשונות 'דבר אחר' במדרשי ההלכה
147	הדרשות הכפולות במכילתא דמילואים
151	דבי ר' עקיבא ודבי ר' ישמעאל בספרי דברים א–ג
159	סדר הפתיחות במדרשי תנחומא-ילמדנו (עפ"י פרשת במדבר)
179	המונח 'גופה' במדרש ויקרא רבה
186	בעיות עריכה וסידור בבראשית רבה ובויקרא רבה שטרם באו על פתרון

תלמודם של אמוראים

- 211 גישותיהם השונות של רבי יוחנן ושל ריש לקיש לשאלת יחסה של המשנה אל התוספתא ואל הברייתא
- 219 שימושו של רבא ב'תוספתא' וב'תנא דבי שמואל' לפירוש המשנה חדירת ההלכה של ארץ ישראל לתוך מסורת בבל כפי שהיא משתקפת מתוך פרק ערבי פסחים
- 233 ר' זירא ומנהג בבל בארץ ישראל
- 245 דרכים של צמצום מחלוקות אצל אמוראי בבל
- 268 התפתחות הסוגיא בתלמוד הבבלי ומקורותיה
- 287 רשימת המקומות שנתפרסמו בהם המאמרים לראשונה
- 299 רשימת פרסומים שלא נכללו בספר
- 302 מפתח המקורות

הקדמה

ר' אברהם גולדברג – פרופסור לתלמוד באוניברסיטה העברית – תורם זה יותר מחמישים שנה תרומה חשובה למדעי היהדות בכלל ולחקר הספרות התלמודית בפרט.

מעטים החוקרים כיום שמצודתם פרושה על כל ענפי הספרות התלמודית – המשנה, התוספתא, מדרשי ההלכה והאגדה והתלמוד הבבלי והירושלמי. פרופ' אברהם גולדברג – תלמידם של פרופ' לוי גינצבורג ופרופ' שאול ליברמן מימי לימודיו בניו יורק ולימים, אחרי עלייתו ארצה, של פרופ' י"נ אפשטיין ופרופ' חנוך אלבק – הוא בן בית בחקר המקורות. הוא ייחד להם חיבורים בביקורת הגבוהה הדנים בעריכת המשנה, התוספתא, מדרשי ההלכה, ומדרשי האגדה וכמה מאמרים העוסקים בעריכת התלמודים, אך התמקד במיוחד בביקורת הנמוכה – בהדרת הטקסטים התלמודיים.

מהדורותיו של פרופ' גולדברג למשנה (אהלות, שבת, עירובין), שבהן הוא מציג נוסח מבוקר על פי כל כתבי היד וקטעי הגניזה ומצרף לו פירוש רחב, מתוות דרך חדשה בחקר המשנה. פירושו למשנה מייצג את הייחוד שבעבודותיו, המשלבות מחקר בתולדות הנוסח, בריאליה, בלשון החכמים, ואזנו קשובה גם לסגנון המקורות ולניתוחם הספרותי – כלים שהביא למחקר התלמוד מראשית לימודיו בספרות הכללית.

תמצית המסקנות של מחקריו בתוספתא באה בספרו "פירוש מבני ואנליטי של התוספתא – בבא קמא", ובו הוא מגדיר את התוספתא – שכשמה כן היא תוספת למשנה – מברר את מבנה המיוחד, שרבים רבים ניסו לעמוד על טיבו, ומתארך את זמנה.

הקובץ שלפנינו, המכנס מבחר ממאמריו של פרופ' גולדברג, מאיר את דמותו המיוחדת כחוקר המשנה, התוספתא, מדרשי ההלכה והאגדה וספרות האמוראים, ועל פי מגוון נושאים זה נבנו מדורי הקובץ.

לא נכללו בקובץ מאמרים התורמים להעשרת הידע של ציבור הלומדים והם בבחינת מבואות כלליים לספרות התלמוד על פי מצב המחקר העדכני. גם לא כונסו כאן מאמרי ביקורת שכתב על ספרי יסוד בחקר התלמוד כדוגמת מבואות לספרות התנאים לר"ן אפשטיין, פירוש המשנה לר"ח אלבק, פירוש הירושלמי לר"ל גינצבורג ותוספתא כפשוטה לר"ש ליברמן. הפניות לכל אלה יוכל הקורא למצוא ברשימה הביבליוגרפית המפורטת בסוף הקובץ.

כבר לפני שמונה עשרה שנים חשב פרופ' גולדברג לקבץ מבחר ממאמריו לכרך אחד. ארכו השנים וכיום כינסו בני משפחתו של פרופ' גולדברג את החיבור, וכן

הקדמה

זכו והוסיפו מבחר ממאמריו החדשים – יבורכו על כך ממקור הברכות. תודה מיוחדת נתונה לאיילת ליבזון שטרחה והביאה בנאמנות את הכרך לדפוס, ולד"ר אהרן שויקה, מתלמידיו של פרופ' גולדברג, שערך את מפתח המקורות. יעמדו על התודה גם פרופ' אהרן ממן ופרופ' שלמה נאה, ראשי המכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית בירושלים, שסייעו בהוצאת הספר לאור. ועל כולם ברכות חמות לפרופ' אברהם גולדברג הי"ו שמתקיים בו מאמר חכמינו ז"ל: "התורה – משמרתו לאדם מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו שנאמר עוד ינובחן בשיבה דשנים ורעננים יהיו".

דוד רוזנטל

החוג לתלמוד

האוניברסיטה העברית בירושלים